

Konunun uzmanlarınca hemfikir olunduğu üzere Alevilik daha çok sözlü gelenek yoluyla günümüze ulaşmıştır ve toplumsal koşullar bunu zorunlu kılmıştır. Sünnilikten farklı olarak kendine özgü toplumsal kurumlar geliştiren Alevilik daha çok saz ve söz birlikteliğine dayanan sözlü gelenek aracılığıyla yüzyıllardır devam edegelmiştir. Sözlü geleneğin ağırlığından ve toplumsal yapıdan dolayı olsa gerek, Aleviler arasında varolan sınırlı sayıda yazılı eser de adeta kutsal bir niteliğe bürünmüştür. Alevilerce “*Buyruklar alelade kitaplar olmayıp, “Erenlerin Buyruğu”durlar*” ve onlar kutsaldır, onlara büyük saygı duyulur. Kaldı ki herkeste de bu kitaplar bulunmaz. Zaten bu kitaplarda yer alan ifadelerin

1

yanısıra, alan araştırmalarından elde edilen veriler de bu yöndedir. İşte burada sır meselesi söz konusu olmaktadır. “

sırrı faş

” etmemek yani açıklamamak, Alevilerin kentleşmeden önceki en önemli özelliği idi. Kentleşme sonrası bu durum değişmekle birlikte, hala bu geleneği koruyan insanlar da bulunmaktadır. Yapılan yayınlar ve kentleşme olgusu çerçevesinde ortaya çıkan yeni sosyal yapılanma Aleviliğin de bu yeni ortama adaptasyonu ile sonuçlanmıştır. Bu hızlı değişim ortamında hala sözlü geleneğin aktarıcısı konumunda olan yaşlı kuşaklar, ozanlar/aşıklar ve dedelerin zihinlerinde varolan bilgiler büyük önem taşıyor. Sözlü geleneğin mutlaka alan araştırmaları ile derlenmesi ve kaydedilmesi büyük önem taşımaktadır. Aleviliğin Sözlü geleneğinin değişik cephelerine ilişkin verilerini sunan ciddi bir çalışma da ne yazık ki bugüne kadar yapılmamıştır. Ayrıca Sözlü geleneğe ilişkin verilerin sağlanması da pek kolay değildir. Hele Aleviler gibi tarihsel ve sosyal koşullar nedeniyle içine kapanık bir toplumsal yapılanmaya sahip ve kendilerinin dışındaki kimi egemen inanç gruplarınca horlanmış toplulukların inançları söz konusu olduğunda bilgi elde edinebilmek daha da zor olmaktadır. Yüzyıllardır kapalı bir toplumsal yaşam sürmüş olan Alevi kitleler, inançlarına ve tarihsel geçmişlerine ilişkin bilgileri de kutsal kabul etmiş ve bunların kendilerinden olmayan kişilere açıklanması tabu olarak görülmüştür.

Sözlü geleneğin ağırlığı Alevilikte yazılı kaynakların olmadığı anlamına gelmez. Sözlü gelenek daha ağırlıktadır ancak Aleviliğin yazılı kaynakları da tabi ki vardır. Ancak Aleviliğe ilişkin yazılı kaynakların sınırlı olduğu bilinmektedir. Bütün bu sınırlılığa karşın Alevilik hakkında önemli verilerin sağlanabileceği birçok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakların sağlanmasına yönelik önemli engellerin olduğu da konuyla ilgilenen araştırmacıların çok iyi bildiği bir gerçektir. İlk engel Alevilerin kendilerinden kaynaklanmaktadır. Anadolu’nun bir çok yöresinde hala kutsal olarak görülen ve araştırmalar açısından önemli bir çok belge gizlenmekte, bu belgeler ya zaman içerisinde deforme olmakta veya bunların ne olduğunu bilmeyen kişilerce yok edilebilmektedir. Tüm bu olumsuz yok olma sürecine karşın Alevilerin evlerinde hala birçok el

yazması veya Osmanlı Devleti'nin son döneminde basılmış matbu eserler belgelerin olduğu bilinmektedir. Ancak bu belgelere ulaşmak araştırmacılar açısından oldukça zordur. Çünkü bu belgeler en yakın akrabalarından bile gizlenmektedir, onlara bile verilmemektedir. Biz bunu alan araştırmalarımız sırasında bizzat gözlemlene olanağı bulduk. Bir diğer sorun devlet arşivlerinden ve kütüphanelerden kaynaklanmaktadır. Arşivlerde binlerce belge hala tasnif edilmeyi beklemekte, eski belge ve eserlerin bulunduğu kütüphanelerden yararlanabilmek çeşitli bürokratik izinlerin alınmasını gerektirmekte, bazılarında ise hiç yararlanılamamaktadır. Bu zorlukların yanısıra bir başka engel de bu belgelerden yararlanabilecek düzeyde uzmanlığa sahip kişi sayısının oldukça az sayıda olmasından kaynaklanmaktadır. Zaman geçirilmeden varolan bu kaynaklar sistematik ve düzenli olarak toplanmalı ve bu şekilde bu kaynaklardan oldukça yararlı bilgiler bilimsel yöntem doğrultusunda elde edilmelidir. Anadolu'nun sosyal tarihinin doğru bir şekilde incelenebilmesi ancak bu kaynaklardan da yararlanılabilmesi ile olanaklı olabilecektir.

Alevilikle ilgili yazılı kaynakları genel olarak şu şekilde sınıflandırmak olanaklıdır:

1. Elyazması eserler, 2. Basılı eserler, 3. İcazetname veya Secereler, 4. Mektup, tapu vb. diğer arşiv belgeleri

Alevî köylerinde yaptığımız araştırmalarda, daha çok dede evlerinde ve tanınmış dergahlarda ve bazı tanınmış kitaplıklarda genel olarak şu kitapların var olduğunu söyleyebiliriz² (A. Yaman 1998a):

1.

1.

Seyyid Nesimi, Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal gibi Alevi Ozanlarının nefeslerinin ve deyişlerinin yer aldığı kitaplar³ (Cönkler ve Divan'lar),

2.

Buyruk olarak bilinen (Menakıb-ı İmam Cafer-i Sadık, Hutbe-i Düvaz-deh İmam/Menakıb-ı Seyyid Safi) kitaplar,⁴

3.

Hacı Bektaş Velî'nin müritleri ve diğer erenlerle yaşadığı olayları menkıbevi bir şekilde konu alan Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Velayet-name-i Hacı Bektaş-ı Veli adlı kitaplar,

4.

Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.

Yemini'nin **Faziletname-i İmam Ali** adlı eseri,

5.

Fuzulî'nin **Saadete Ermişlerin Bahçesi (Hadikat-ü-Suada)** adlı eseri,

6.

Seyyid Ali Sultan, Hacım Sultan, Şücaettin Veli, Demir Baba, Otman Baba gibi erenlerin merkeblerini anlatan risale, menakıbnâme ve vilâyetnâmeler(Risale-i Virani Baba, Menakıb-ı Hacım Sultan, Velayetname-i Seyyid Ali Sultan Baba İlyas-ı Horasanî Menakıbı, Şuca Baba Velayetnâmesi, Otman Baba Velayetnâmesi)

7.

Kerbela olayını konu alan **Maktel-i Hüseyin** (Kastamonulu Şazi'nin **Maktel**, Yahya b. Yahî'nin **Maktel**, Edhemî'n **Vaka-i Kerbela**, Hacı Nurettin'in **Vaka-i Kerbela**, Camî'nin **Saadetname**, Lamiî'nin **Maktel-i Ali Resul**, Ali Feruh'un **Kerbela**, İbnülemin Ali Haydar İlimî'nin **Haile-i Kerbela**, Kazım Paşa'nın **Riyaz-ı**

Asfiya-Makalid-i Aşk)

kitapları

8.

Risale-i Hısnıye .

9.

Kumru Karz-ı Mesûb ve Qızıl-ı Hasanî'nin

10.

Cabbar Kulu , **Cariden** adı el yazması (Demirica) gibi eserlerin varlığını biliyoruz.

¹Yukarıda verilen kaynaklardan Alevilikle ilgili bilgilerin elde edilmediği açıktır. Yanı sıra tarih ve menkıbeleri kaynaklardan bile çıkartılabilecek bir inceleme ile günümüzdeki bilgilerin elde edilmediği muhtemeldir. Bunu 1925'teki bir makalesinde Prof. Köprülü şu şekilde ifade ediyordu (Köprülü 1995: 9): "Baklagilli araştırmalar için gözü önünde tutulacak diğer bir nokta da, şimdiye kadar tamamen uydurma sayılan "Vilâyet-nâmeleri"nin herhalde tarihî bir esasa dayandığı meselesidir. Kuşkuyla bir tarihî

Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.

İlaçla ilgili tabii tutmak suretiyle, ondan büyük yararlar sağlanabileceğini "Bektaşlık Tarihi" adıyla hazırladığımız eserde bizzat denedik.

* Köprülü burada merkezi bilgilerin yer aldığı eserlerden de yararlı

Veriler elde edileceğini ifade etmiş olmaktadır. Bu zamana kadar ne yazık ki yukarıda sunduğumuz Alevîlerin esas aldığı kaynaklardan araştırmacılarca ne yazık ki yararlanılmamıştır, hatta uzmanlarca birçoğu günümüz Türkçesine bile aktarılmış değildir.

Son zamanlarda Büyük konusıyla Anke Otar-Beaujean adı Alman bir araştırmacı ilgilenmiş. (Otar-Beaujean 1995: 1-8) Ancak bu araştırmaların devamı gelmemişti. Yine Harvard Üniversitesi'nden genç araştırmacı Ayfer Karakaya-Stump konuyla ilgilenmekte ve yaptığı Büyük nüshaları üzerinde çalışmaktadır. Bu çok güzel bir gelişmedir. Biz de elimizde bulunan Büyüknarin fotoğraflarını kendisine verdik. Kendisinin verdiği bilgiye göre Ayfer şu sırada İrlanda'da kitapların elde

İttikâ-i Liva-yı Saruhan'da, yani Marisa'da yazılmış 1623 tarihli bir Buyruk nüshası üzerinde çalışmaktadır. Umarız zamanla bu eski ve çok değerli veriler içeren kaynaklarla ilgili çalışmalar çoğalsın ve ortaya güzel çalışmalar çıkarsın.

Anadolu'da yaşayan Tahtakaleliler olsun, Çiğirli Aleviler olsun, Ota ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan Aleviler olsun yoğunlardır tek bir başvuru kitabına en büyük saygıyı göstermişlerdir. Bu başvuru kitabının içerdiği kadar halk arasında adı da bir o kadar önemli ve kutsaldır. **BUYRUK** ...Evet "Buyruk" adı verilen bu kutsal kitap Aleviliğin temelinde ilişkin en temel buyruktur içerir. *Ayıklığın de İfade ettiği gib i* ...Buyruk ahinden anladığımız üzere, bir yol ve aleviğin kutsal kitabıdır.

programı, ilm-i hali, daha doğrusu anayasasıdır.

• **Alavilgi**

Yazıyı yazan ve taşıyan Dedeler de bu büyüklerin esas olarak yolu ve ehkâmı yürütümler. Büyük Yazgılar daha çok bu Alevi Uluş'un birinci Altıncı İmam İsmail Cefarî-i Sâdik ve diğerleri ile Şah İsmail Hayatî'nin atası Şeyh Safîyiddin Erdebîlî'dir. Yani Büyükler temelde İmam Cefarî Boynu ve Şeyh Safî Boynu olarak ikiye ayrılır. Vevarî Baba Boynu adıyla anılan bir bîyazması eser de bulunmaktadır ancak bu eser içiçik

olarak daha farklıdır ve Virani Baba'nın nefeslerini içmemektedir, Alevîğin yol ve erkânına ilişkin verileri ele almaz.

Buyruk adıyla bilinen bu elyazmanın hangi adlarla anıldığı ve bunları da kısaca belirtelim:

Menakub-ı İmam Cafer-i Sadık,

Menzies & Saff,

Menakub-ı Şeyh Safi,

Menakub-ı Evliya,

Hurbe-i Dûvazdeh İmam,

Mensub-Näme.

Menakub-ül Esrar Bahçet-ül Ahrar,

Eysazmasa Buyruk kitapları daha çok Dede evlerinde bulunur. Çünkü Alevisce dedelerin sözü kutsaldır, dede en bilgelilerdir, bilgeliği tekelinde bulunduran ve verdiği bilgiye inanılan yegane güçtür. "Buyruk" kitaplarına sahiptir, onları okuyabilir, tüm bu nitelikleriyle talipin her türlü problemlerine çözüm getirebilir. Dedelerin öğitlerinde Buyrukları rolü büyüktür. Ayrıca taliplere verdikleri bilgilerde de "Buyruk" temel kaynaklarıdır. Buyrukta Alevîliğin temel toplumsal kurumu

ve yolda, erküne uymayan talplere uygulanacak yaptırımlar ayrıntısıyla açıklanır.

Şimdi burada daha önce yayınlanmış "Büyruk" kitaplarına ilişkin genel bir değerlendirme sunmak istiyorum.

3

[illegible][illegible]

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.

